

Economische Verkenning Rotterdam 2025:

Tijd voor bijschakelen

Juni 2025

Neo Observatory, Erasmus School of
Economics en Erasmus UPT

Colofon

Onderzoeksteam

Walter Manshanden (Neo), Frank van Oort (ESE), Joris van der Linde, Dominique van Keeken, Jeroen van Haaren en Merten Nefs (Erasmus UPT)

Opdrachtgever

Robert van der Poel (gemeente Rotterdam)

Organisatie evenement

Nina Escrivá Fernandes, Bas Karreman (ESE), Geert Maarse (moderator)

Publicatie

Dit rapport is een openbare publicatie, beschikbaar onder Creative Commons licentie (CC-BY 4.0). Het onderzoeksteam heeft zijn best gedaan eigenaren van foto's te achterhalen en om toestemming te vragen.

Beeld omslag

Rotterdam

Integriteit

De betrokken onderzoekers zijn gebonden aan de integriteits- en gedragscode van de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Nederlandse gedragscode voor wetenschappelijke integriteit. De betrokken onderzoekers voeren het onderzoek zorgvuldig en volgens plan uit. Erasmus UPT en de betrokken onderzoekers kunnen echter geen garanties geven over de feitelijke juistheid of compleetheid van de resultaten.

Contact informatie

Dr.ir. Merten Nefs (nefs@ese.eur.nl)

Het Erasmus Centre for Urban, Port & Transport Economics

Erasmus UPT is een instituut voor onderzoek en onderwijs binnen de Erasmus Universiteit Rotterdam. Onderzoekers van Erasmus UPT richten zich vooral op drie thema's: regionale economie, haveneconomie en transporteconomie. Het is onze missie om huidige en toekomstige leiders te helpen een diepgaander begrip te ontwikkelen van de economische, institutionele en sociale veranderingen in de domeinen van stad, haven en luchthaven, transport en mobiliteit. We streven naar een solide basis van kennis en feiten om hen te helpen bij het maken van keuzes in kritieke onderwerpen. Onze onderzoeksprojecten vinden plaats binnen en buiten Nederland, met opdrachtgevers actief in zowel de private als publieke sector. Meer informatie is te vinden op onze website: <https://www.eur.nl/upt/>

Management samenvatting EVR 2025: Tijd voor bijschakelen

De Economische Verkenning Rotterdam 2025 (EVR 2025) geeft inzicht in de trends van de Rotterdamse economie in stad en regio. Duiding van deze trends is essentieel voor Rotterdam om zich met een gunstig vestigingsklimaat voor te bereiden op toekomstige economische dynamiek. Daarbij zijn de banden met de regio cruciaal om gezamenlijk sterk te staan voor de uitdagingen van de toekomstige economie. Dit jaar wordt de EVR samen gepresenteerd met een speciale verkenning over de relatie Rotterdam-Delft. Beide documenten hebben sterke raakvlakken, maar kunnen los van elkaar worden gelezen.

Wereldhandel: importheffingen versnellen transities

De wereldhandel heeft een sterke invloed op de economie van Rijnmond. Deze groeit in 2025 en 2026 op basis van het CPB (2025) naar verwachting met 2,1 procent per jaar. Omdat Nederland met name met Europa handel drijft, is de verwachting dat het effect van importheffingen op de wereldhandel met enkele tienden van een procent op de korte termijn beperkt is. Daarmee is het effect op de economie van Rijnmond op de korte termijn ook bescheiden. Op de middellange termijn zal het effect van importheffingen op de economie van Rijnmond groter zijn door de toenemende onzekerheid onder investeerders, verladers en multinationals. Dit zal op de economie van Rijnmond naar verwachting meer impact dan op andere steden hebben.

Op de lange termijn ontwikkelde de wereldhandel zich steeds trager. In de periode 2014-2019 was dit gemiddeld nog 4,4 procent per jaar. Het voordeel van de globalisering en de integratie van Europa, namelijk meer internationale handel, is verleden tijd. De Europese Commissie stuurt nu aan op geopolitieke en economische onafhankelijkheid. Dat proces was al gaande en is met de recente importheffingen van de Amerikaanse overheid en uitbreiding van defensieve capaciteiten versterkt en komt bovenop de daling van de overslag onder invloed van de energietransitie (afname steenkoolverbruik). Meegaan in de Europese roep om strategische autonomie en inzetten op de eigen lokale economie en radicale innovaties kunnen transities initiëren en opschalen, zodat de gevoeligheid van de Rotterdamse economie voor externe schokken afneemt. Omdat hierdoor de wereldhandel negatief wordt beïnvloed, vergt dit wel beleid gericht op vernieuwing van de productiestructuur van Rijnmond, zodat er vervangende bedrijven en werkgelegenheid is. Dit vergt innovatie.

De Europese markt blijft cruciaal

Matiging van de wereldhandel en technologische verandering (elektrificatie van het energieverbruik) raken de haven van Rotterdam. Vertraging van Europees en Nederlands beleid in de energietransitie en importheffingen helpen de economie van Rijnmond zeker niet. Het versterkt de onzekerheid. Verschillende projecten in de regio zijn vertraagd en stilgevalen. De besluiteloosheid in de nationale politiek werkt niet mee. Een regionale strategie gericht op financiële slagkracht, innovatie en brede welvaart heeft echter meer nodig. De kansen liggen juist in Europa zelf (Draghi 2024, 2025), want Europese landen exporteren voornamelijk naar elkaar, en deze kansen moeten juist worden benut. Er zijn volgens Draghi nog teveel interne handelsbelemmeringen en belangrijke beleidsterreinen zoals innovatie en de kapitaalmarkt worden nog te vaak nationaal georganiseerd, zodat werkelijke schaalvoordelen op het gebied van innovatie en financiën onbenut blijven. Het accepteren van Eurobonds en het creëren van een Draghi-fonds voor grootschalige investeringen in sleutelsectoren zouden de Europese economie als geheel versterken en innovatiever maken. De Europese Green Deal kan met zulke financiële instrumentarium een belangrijke impuls geven aan zowel duurzaamheid, innovatie als verdienvermogen. Hier ontstaat de ruimte voor innovaties en nieuwe bedrijvigheid voor Rotterdam, en wijder de regio.

Economische ontwikkeling volgt het nationale groeipad

Het bruto regionaal product (brp) van de economie van Rijnmond groeit in 2025 naar verwachting met 1,3 procent en in 2026 met 1,0 procent. Dat is vergelijkbaar met de groei van de Nederlandse economie volgens het CPB 2015: 1,5 en 0,9 procent. De economie van Rijnmond volgt daarmee grosso modo het nationale groeipad. In 2023 en 2024 ontwikkelde de economie van Rijnmond zich met 0,4 en 1,1 procent zich iets sneller dan Nederland (0,1 en 1 procent). Het verschil is klein. Echter, in de regionale verdeling van de groei over de regio is er een verandering. Voor corona groeide het brp van de gemeente Rotterdam sneller dan de omgeving, na corona is dat verschil verdwenen. Indicatoren voor brede welvaart (EVR 2024, MRDH 2024) laten een positieve ontwikkeling zien het afgelopen jaar in stad en regio, onder andere een betere luchtkwaliteit en afnemende criminaliteit. Wijken rond het stadscentrum kennen groeiende welvaart (gentrificatie) en groei van werkgelegenheid.

De werkgelegenheid (bron: CBS) groeit gestaag door in Rijnmond. Naar verwachting neemt het aantal werkzame personen in 2025 en 2026 met 0,7 en 0,8 procent toe in Rijnmond. Dat is licht trager dan de groei in 2023 (+1,7 procent) en 2024 (+0,4 procent). Voor corona lag de toename nog op 2,9 en 2,3 procent. Afgezien van het corona-jaar 2020 is er vanaf 2015 een aanhoudende groei van het aantal werkzame personen in Rijnmond. Daarvoor kende Rijnmond na de kredietcrisis een groot aantal jaren van krimp van de werkgelegenheid.

De extra werkgelegenheid (bron: BRZ) ontstaat uit het saldo van opheffingen en oprichtingen van bedrijven (matig tot niet bij bestaande bedrijven) en uit in-verhuizingen van doorgroeierende starters uit bijvoorbeeld Delft. De groei van de werkgelegenheid in de gemeente Rotterdam (plus 2,2 procent) wordt gedragen door de dienstensector en nieuwe oprichtingen van kleinschalige bedrijvigheid. Overig Rijnmond kent voor het tweede jaar op rij een sterkere banengroei.

Vraag en aanbod op arbeidsmarkt langdurig uit evenwicht

Door de aanhoudende groei van de werkgelegenheid, met name uit de dienstensector, loopt de participatiegraad van Rijnmond aanhoudend op. De participatiegraad nam van 70,4 procent in 2018 naar 74 procent in 2024 toe, gevolgd door een verwachte stijging naar 75,2 in 2025 en 76,1 procent in 2026. De achterstand in participatiegraad van Rijnmond ten opzichte van Nederland in 2003 is daardoor voor het grootste deel weggesmolten. Doordat het verwachte tempo van de groei van werkgelegenheid terugloopt, loopt de werkloosheid iets op van 4,7 procent in 2024 naar 5,0 in 2025 en 5,2 procent in 2026. Het blijft nog ver onder het hoge niveau van 10 jaar geleden. Het beroep op de bijstand is overeenkomstig afgenomen, maar blijft qua aantal stabiel.

Economische groei in combinatie met vergrijzing leidt in heel Nederland tot structurele krapte op de arbeidsmarkt. Daarbovenop heeft Rotterdam een mismatch mede door het grote aandeel van tijdelijke, flexibele banen in de beroepsbevolking. Dergelijke banen worden hoofdzakelijk ingevuld door basis opgeleiden, die een lagere participatie hebben. Met vaste arbeidscontracten zouden ze echter meer leereffecten opdoen en meer participeren. Dit is op lange termijn beter voor innovatie.

In 2015 was er nog aanzienlijk ruimte op de arbeidsmarkt van Rijnmond. Met de stijging van de participatie en lage werkloosheid loopt het arbeidsaanbod tegen grenzen aan. Dit leidt tot aanhoudende krapte op de arbeidsmarkt, hetgeen bedrijven hindert in groei en aanpassing aan nieuwe marktomstandigheden. Dit houdt de regionale economie in haar greep. Dit geldt voor zowel gekwalificeerde praktisch als voor theoretisch geschoolden. Transitie van de economie zal leiden tot zelfs verhevigde arbeidsvraag in bestaande en innovatieve beroepen, zoals theoretisch (innovatieve startups) als praktisch geschoold niveau (scale-ups die in productiefasen komen). Strategieën die bijdragen aan verlichting van de krapte op de arbeidsmarkt zijn cruciaal:

integratie van arbeidsmarkten van deelregio's (bijvoorbeeld Delft en Rotterdam), levenslang leren van werknemers, het bieden van ruimte voor nieuwe economische activiteit en adaptie van bestaande volwassen bedrijvigheid in het havenindustriële complex aan veranderende marktvraag en milieu-eisen. Daar de participatie onder praktisch opgeleiden vooralsnog laag is, ligt daar nog ruimte. Vermindering van flexibele, tijdelijke arbeidscontracten en gerichte opleiding is voor hen de aangewezen weg.

Regionale sectoren missen agglomeratiekracht

Informatie & communicatie technologie en specialistische zakelijke diensten vertonen een sterke groei en zijn in de regio groot, maar hebben in de regio een gemiddelde specialisatiegraad ten opzichte van Nederland. De regio is gespecialiseerd in vervoer & opslag, maar de toegevoegde waarde in deze sector groeit niet sterk. Groothandel is omvangrijk,

maar groeit ook beperkt. Kortom, de regio heeft geen uitblinkende, grote en innovatieve bedrijfstakken, terwijl men dat bij de tweede regio van Nederland wel zou verwachten.

De economie van Rijnmond vertoont namelijk een relatief gemiddeld en niet hoger groeipad dan Nederland omdat agglomeratievoordelen voor de regio als geheel ontbreken. Agglomeratievoordelen zijn allerlei voordelen voor bedrijven die ontstaan uit dichtheid, massa en onderlinge nabijheid, waardoor kosten worden verlaagd en meer innovatie door synergie ontstaat. Dit voordeel kan zodanig oplopen dat een sector of zelfs de gehele stad sneller groeit dan het landelijk gemiddelde. De regionale economie kent echter geen uitgesproken bedrijfstakken met zowel een hoge specialisatie ten opzichte van Nederland, substantiële omvang én een sterke groei.

Wel ontstond binnen Rijnmond voor corona (2014-2019) een relatief hogere groei in de gemeente Rotterdam. Dat was zichtbaar aan het brp, bevolking en werkgelegenheid. Dat hing onder andere samen met de aansluiting op het HSL-net en Randstadrail en hoogbouw in het centrum, waardoor de stad een impuls onderging. Dit was een aanzet van agglomeratievoordelen, maar tijdens corona zette de verdere groei in en vanuit het centrum van Rotterdam niet door. Bijvoorbeeld, de groei van de creatieve industrie vertraagde in de grote steden tijdens corona, ook in Rotterdam.

Het gaat om diversificatie en vernieuwing door het faciliteren van duurzame en diverse maakindustrie, naast het versterken van de dienstensector. Het uitbouwen van transitie sectoren en het aanhaken bij Europese waardeketens (informatie & communicatie, medische technologie, duurzame energie als stroom uit wind en zon (waterstof uit overtollige wind- en zonnestroom), recycling, automatisering, AI, quantum, financiële innovaties) is voor de regionale agglomeratiekracht van groot belang. Industrie 4.0 kent in Rijnmond meer mogelijkheden voor cross-overs en opschaling dan in de meeste andere regio's. Dit vraagt om aanhoudend aandacht van beleidsmakers om het toekomstig verdienvermogen te bevorderen.

In focus: de economische relatie tussen Rotterdam en Delft

De economische relatie tussen Delft en Rotterdam krijgt in deze EVR2025 speciale aandacht. De centrale hypothese hiervoor is dat de twee steden kunnen winnen in agglomeratiekracht door gezamenlijk te werken aan een geïntegreerd ecosysteem, in het bijzonder voor startende en doorgroeiende bedrijven die werken aan belangrijke regionale opgaven zoals transities (energie, circulair, digitaal) in relatie tot het toenemende belang

van strategische autonomie. We vinden inderdaad dat Delft meer fungeert als kraamkamer van vernieuwing, terwijl Rotterdam doorgroeiende beter kan accommoderen en kan inbedden in een grootstedelijk milieu. Een complementaire arbeidsmarkt, afzetmarkt en grondmarkt biedt kansen voor een gezamenlijke ontwikkelingsstrategie. We concluderen met Yes!Delft directeur Ras Lalmy dat het kennisecosysteem rond de TU Delft regionaliseert, en dat Delft het grootste herkomstgebied is van bedrijven die zich van elders vestigen in Rotterdam. Hoewel de Erasmus Universiteit groeit in ondernemerschap, is die instroom voor Rotterdam nog relatief laag. Delftse bedrijven die doorgroeien kiezen, naast Delft zelf, meestal voor Rotterdam, vanwege het

vestigingsklimaat, de traditie en ruimte voor maakindustrie, de aanwezigheid van mbo-opgeleid arbeidspotentieel, de grotere (internationale) bereikbaarheid maar toch ook de blijvende nabijheid tot Delft. Hoewel Rotterdam meer en grootschaliger (bedrijfs)ruimte biedt voor groeiers, vooral in de maakindustrie, is de woningmarkt in beide steden krap. Dat er nog meer belemmeringen zijn voor economische integratie blijkt ook uit de bevinding dat pendel, bedrijfsverplaatsingen en bedrijfsrelaties al langere tijd minder groot zijn dan we op basis van de omvang van en de geringe afstand tussen de twee steden zouden verwachten.

Rotterdam en Delft kunnen hiervoor leren van buitenlandse stedencombinaties van universiteits- en grote industriesteden. De samenwerking Birmingham - Coventry in het VK laat zien hoe naast academische samenwerking en infrastructuur ook in de hele opleidingskolom samen kan worden gewerkt. Er ontstaat zo een industrieel ecosysteem waarin productie en toegevoegde waarde samen opgaan met werkgelegenheid, waarbij voor het laatste WO is gekoppeld aan HBO, MBO en de arbeidsmarkt (vraag en aanbod). In de combinatie Graz – Wenen zet men sterk in op huisvesting en goede verbindingen. In Turku – Helsinki wordt regionaal ingezet op duurzaamheidstransities in het bedrijfs- en kennisecosysteem, vergelijkbaar met de Zuid-Hollandse transitiedoelstelling. Hun succes suggereert dat door het samen plannen van een integratieve stedelijke en innovatieve kenniseconomie, uitbouw van het ecosysteem voor een meer competitieve regio mogelijk is.

Knelpunten vragen om strategisch beleid op de lange termijn: de Groeiagenda

De economie van Rotterdam ervaart ondanks het in absolute zin positieve groeppad verschillende knelpunten. De belangrijkste knelpunten zijn:

1. Evidente risico's voor de haven economie via mondiale en Europese handelsketens, weinig radicale innovatie en relatief weinig startups. Het strategisch nadenken daarover is cruciaal voor de toekomstige welvaart van stad en regio. Het gaat om (financiële) slagkracht en doorzettingsvermogen van stad en regio in de richting van het lange termijn investeringsklimaat, zoals dat met de uitbreiding fieldlabs, technologische campussen en met de bredere Groeiagenda Zuid-Holland in regionaal verband met de provincie Zuid-Holland, de MRDH en kennisinstellingen is ontwikkeld. Juist hier is het ontwikkelen van de relatie Delft-Rotterdam van belang.
2. Het bieden van bedrijfsruimte, voorzieningen en woningen in Rotterdam om agglomeratievoordelen te bevorderen dient te worden gekoppeld aan diversificatie van bedrijvigheid, economische structuurverandering en extra inspanning op extra scholing voor praktisch geschoolden voor de toekomstige arbeidsmarkt.
3. Mismatch op de arbeidsmarkt. Gezien de verwachte cruciale ontwikkelingen in de hoogwaardige arbeidsvraag in innovatieve sectoren en het huidige arbeidsaanbod. We benadrukken dat hoogwaardig niet synoniem is met hoog opgeleid. Het gaat om betere vaardigheden en gelijkwaardige benutting participatie van alle opleidingsniveaus.
4. Ontwikkeling van welvaart heeft continuïteit nodig ondanks bovenstaande knelpunten. Indicatoren voor brede welvaart (EVR 2024, MRDH 2024) laten een positieve ontwikkeling zien het afgelopen jaar, o.a. een betere luchtkwaliteit en afnemende criminaliteit. Wijken rond het stadscentrum kennen groeiende welvaart (gentrificatie) en groei van werkgelegenheid. De regio maakt een inhaalslag, maar Rijnmond en Rotterdam lopen nog zeker niet voorop in de drie dimensies van welvaart: economie, inclusie en duurzaamheid.

Tabel S1 Kerncijfers economische ontwikkeling Rijnmond
Realisatie 2018-2024, 2024 voorlopig, prognose 2025 en 2026****

De ramingen in de tabel zijn, in lijn met o.a. CPB en IMF, niet uitgegaan van een handelsoorlog.

Rijnmond	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025*	2026*
Nederland (CPB)									
Bbp in mln euro (marktprijzen 2023)	972,0	994,4	955,9	1.015,9	1.066,8	1.067,6	1.077,6	1.093,8	1.103,6
Reële bbp groei in %	2,3	2,3	-3,9	6,3	5,0	0,1	1,0	1,5	0,9
Rijnmond									
BRP in mln euro (marktprijzen, 2023)	78,2	79,6	77,1	81,0	83,9	84,2	85,1	86,2	87,1
Reële groei in %	1,8	1,8	-3,1	5,0	3,6	0,4	1,1	1,3	1,0
Werkzame personen (x 1.000)	692	707	702	711	740	752	755	761	766
Groei in %	2,9	2,3	-0,8	1,4	4,0	1,7	0,4	0,7	0,8
Bevolking (x 1.000)	1.258	1.268	1.276	1.282	1.293	1.306	1.316	1.323	1.331
Groei in %	0,63	0,77	0,60	0,47	0,88	1,05	0,73	0,56	0,61
Bevolking 15-74 jaar (x 1.000)	896	902	909	923	927	932	940	943	947
als % van de bevolking	71,2	71,1	71,3	72,0	71,7	71,3	71,4	71,3	71,2
Beroepsbevolking (x 1.000)	631	643	646	664	676	692	696	709	721
Participatiegraad	70,4	71,3	71,1	71,9	72,9	74,2	74,0	75,2	76,1
Werkloosheid (x 1000)	39	39	39	40	31	33	33	35	38
als % van de beroepsbevolking	6,2	6,1	6,0	6,0	4,6	4,8	4,7	5,0	5,2
Bijstand (personen, x 1000)	46,4	43,7	44,3	44,4	42,3	41,6	41,7	41,7	41,6
als % van bevolking 15-74 jaar	5,2	4,8	4,9	4,8	4,6	4,5	4,4	4,4	4,4

*BRP 2024 voorlopig/Bevolking, beroepsbevolking en werkloosheid 2024 definitief

**prognose

*** Bijstand tot AOW-gerechtigde leeftijd excl. IOAW/IOAZ, CBS

Bron: CBS, Macroeconomische Verkenning CPB 2025, Economische effecten van importheffingen, CPB mei 2025, World Economic Outlook IMF, april 2025, prognose Rijnmond NEO Observatory